

OKOLIŠNA SIGURNOST U BOSNI I HERCEGOVINI – ZNAČAJ ZA DRUŠTVENU DOBROBIT

Safet Mušić, Doktorant, email: musicsafet@yahoo.com
Ministarstvo odbrane BiH, ul. Hamdije Kreševljakovića br. 98

Sažetak: Opći okvir politike proširenja Evropske unije, obuhvata proces stabilizacije i pridruživanja (PSP) nastao za države jugoistočne Evrope i pokrenut je 1999.g. U oblasti okoliša, PSP ima za cilj poboljšanje i postizanje visokog nivoa zaštite. Evropska politika zaštite okoliša zasniva se na načelima opreznosti, preventivnog djelovanja i uklanjanja onečišćenja na samom izvoru, kao i na načelu „onečišćivač plaća”. Usvajanjem 7. akcionog programa za okoliš, okolišna politika EU obuhvata zrak, hemikalije, kružnu ekonomiju, ozelenjavanje javnih nabavki, industriju, međunarodna pitanja, korištenje zemlje, more i obalu, prirodu i biološku raznovrsnost, buku, efikasnost korištenja resursa, tlo, održiv razvoj, otpad i vode.

Pojam sigurnost okoliša ili ekološka sigurnost je relativan, ali u suštini obuhvata javnu sigurnost, predstavljenu kroz opasnosti po okoliš uzrokovane prirodnim ili ljudskim procesima zbog neznanja, nesreće, lošeg upravljanja, a te opasnosti potiču unutar države ili van državnih granica. U izradi ovog rada korištene su historijska, deduktivna i komparativna metoda u svrhu prikazivanja zakonskog okvira ekološke politike, uključujući sigurnost okoliša Evropske unije i trenutnog stanja u BiH u vezi sa sigurnosti okoliša i procesom donošenja zakona i direktiva. EU je postavila jasna očekivanja da BiH treba usvojiti jedinstvenu strategiju aproksimacije propisa u oblasti zaštite okoliša (EAS) za cijelu državu, čime bi i sigurnost okoliša bila adekvatno tretirana.

Ključne riječi: ekologija; sigurnost; sigurnost okoliša; akcioni plan

ENVIRONMENTAL SECURITY IN BOSNIA AND HERZEGOVINA - THE IMPORTANCE OF SOCIAL WELL-BEING

Abstract: The general framework of the enlargement policy of the European Union, includes the Stabilisation and Association Process (SAP) which was created for countries of South Eastern Europe and it was launched in 1999. In the area of environment, SAP aims to improve and achieve a high level of protection. European environmental policy is based on the principles of precautionary, preventive action and elimination of pollution at the source, as well as on the principle of "polluter pays". The adoption of the 7th action program for the environment, environmental policy of the EU includes air, chemicals, circular economy, greening public procurement, industry, international issues, the use of land, sea and coast, nature and biodiversity, noise, efficiency of resource use, soil, sustainable development, waste and water. The concept of environmental safety or ecological security is relative, but essentially involves public safety, presenting the environmental hazards which are caused by natural or human processes of ignorance, accidents, mismanagement, and these dangers originate within the country or across national borders.

For preparation of this paper the author used historical, deductive and comparative methods for the purpose of the legal framework of environmental policy, including the security environment of the European Union and the current situation in BiH regarding the safety of the environment and the process of adopting laws and directives. The EU has set a clear expectation that B&H should adopt a common strategy of approximation of regulations in the field of environmental protection (EAS) for the whole country, thus the security environment would be adequately treated.

Keywords: ecology; security; environmental safety; action plan

1. Definicija i osnovne informacije o nastanku pojma okolišna sigurnost

Riječ ekologija potiče od grčke riječi *oikos* (kuća, dom, stanište) i *riječilogos* što znači nauka. U našoj i susjednim državama prihvaćen je termin okoliš, a odnosi se na iste pojmove koji se vežu za termin ekologija, čisto radi pojednostavljenja u terminološkoj praksi. Može se reći da je ekologija (nauka o okolišu) prirodna nauka koja proučava odnose među živim organizmima, njihov utjecaj na okoliš u kojem obitavaju, te utjecaj tog okoliša na njih. Iako se razvila kao grana biologije, ekologija se, osim onih iz biologije, koristi i saznanjima iz hemije, fizike, matematike, te iz brojnih drugih prirodnih nauka. Predmet ekologije je proučavanje interakcije između biljaka i životinja, sa njihovom fizičkom i biološkom okolinom. Vremenom se ekologija kao posebna naučna disciplina izdvojila iz biologije.

Iako se početak moderne ekologije obično vezuje sa Charlesom Darwinom, riječ ekologija, prvi put je zvanično korištena 1886. godine od strane njemačkog biologa Ernesta Heinrich Haeckela. Darwinova teorija evolucije i prirodne selekcije ukazuje na čvrstu povezanost između životinja i njihovog prirodnog staništa. Međutim, ta čvrsta povezanost često se narušava od strane ljudi, jer smatraju da Zemlja ima jedinu svrhu da služi njima u zadovoljavanju njihovih potreba. Iskorištavanje Zemlje se ne vrši na prihvatljiv način, pa tako i postojeći planovi po kojima se crpe prirodna bogatstva i narušavaju eko i zoo sistemi, ne uključuju brigu za životinje i biljke koje su prije živjele na mjestima koje su ljudi zauzeli i prilagodili svojim potrebama.

Jedna od podjela ekologije je izvršena na ovakav način:

- humana ekologija (proučava odnos između čovjeka i životne sredine),
- medicinska ekologija (proučava odnos između medicine i životne sredine),
- zooekologija (proučava odnos između životinja i životne sredine),
- fitoekologija (proučava odnos između biljaka i životne sredine),
- socioekologija (proučava odnos između ljudi međusobno i ljudi i životne sredine),
- ekologija šuma (proučava šume sa aspekta životne sredine), i
- ekologija akvatičnog života.

Relevantne međunarodne organizacije nisu stvorile definiciju pojma okolišna sigurnost, koji se još naziva i ekološka sigurnost ili sigurnost životne sredine. Program Ujedinjenih naroda za okoliš, kao i Program Svjetske zdravstvene organizacije, nemaju posebne definicije za sigurnost okoliša.

"Države koje su prijetnje okolišu se suočavaju sa kombinacijom degradacije lokalnog ekosistema i na taj način i globalnog sistema. Te države predstavljaju prijetnju po sigurnosti životne sredine".³⁸⁶

Neke države imaju usvojenu zvaničnu definiciju sigurnosti okoliša, koja ujedinjuje teoriju i praktične aktivnosti. Među značajnijim državama u smislu bavljenja problematikom okolišne sigurnosti, a koje imaju vlastite definicije su: Rusija i Sjedinjene Američke Države, kao i neke evropske države. Karakteristično za SAD je daimaju nekoliko radnih definicija i direktiva koje uključuju programsku definiciju. Evropska unija takođe pridaje veliki značaj okolišnoj sigurnosti, posebno zadnjih desetak godina, te pokušava sa daljim unaprijeđenjem zakonskih regulativa i praktičnih akcija u cilju zaštite okoliša.

³⁸⁶[U Programu Ujedinjenih nacija za razvoj postoji kratki dio, koji je sadržan i vrlo kratko opisan u godišnjem izvještaju o ljudskom razvoju iz 1994. godine, koji se tiče definicije za sigurnost okoliša (str.28)]

Razvoj ekološke koncepcije sigurnosti pruža jedno polazište za pokretanje rasprave za nova sigurnosna razmišljanja.³⁸⁷

Ekološka sigurnost može predstavljati zasebnu granu u podjeli sigurnosnih izazova, ali takođe se može posmatrati i kroz prizmu političke i vojne sigurnosti smatrajući je pitanjem od visokog značaja za opštu društvenudobrobit.

2. Pravna regulativa politike zaštite okoliša - EU iskustva

Politika zaštite okoliša u temelji se na načelima opreznosti, preventivnog djelovanja i uklanjanja onečišćenja na samom izvoru, kao i na načelu „onečišćivač plaća”.

Nadležnost EU-a proteže se na sva područja politike zaštite okoliša, kao što su onečišćenje zraka i vode, upravljanje otpadom i klimatske promjene. Područje djelovanja Unije ograničeno je načelom supsidijarnosti i obaveznim jednoglasnim odlučivanjem u Vijeću u područjima fiskalnih pitanja, prostornog planiranja, upotrebe zemljišta, upravljanja vodnim resursima, izbora izvora energije i strukture opskrbe energijom.³⁸⁸

Evropska politika zaštite okoliša počinje sastankom Evropskog vijeća koji je održan u Parizu 1972.godine, na kojem su čelnici država ili vlada (nakon prve konferencije UN-a o okolišu) izrazili potrebu za politikom zaštite okoliša na nivou Zajednice koja prati privredni razvoj, te zatražili pokretanje programa djelovanja. Jedinstvenim evropskim aktom iz 1987.godine, uveden je novi naslov „Okoliš” koji je bio prva pravna osnova za politiku zaštite okoliša s ciljem očuvanja kvalitete okoliša, zaštite ljudskog zdravlja i osiguranja racionalnog korištenja prirodnih resursa.

Ugovorom iz Maastrichta (1993) okoliš je postao službeno područje politike EU-a, uveden je postupak suodlučivanja te je sistem glasanja kvalificiranom većinom u Vijeću postao opće pravilo. Ugovorom iz Amsterdama (1999) uvedena je obaveza prema kojoj zaštita okoliša mora postati sastavnim dijelom svih sektorskih politika EU-a u svrhu promicanja održivog razvoja. Poseban cilj Ugovora iz Lisabona (2009) je „Borba protiv klimatskih promjena”, kao i održivi razvoj u odnosima sa trećim zemljama. Novostečena pravna osobnost omogućila je EU-u sklapanje međunarodnih ugovora.³⁸⁹

Uključivanje zahtjeva u pogledu zaštite okoliša u ostala područja politike EU-a postalo je važan koncept evropske politike (sada sadržan u članu 11. UFEU-a) od kada se prvi put pojavilo kao inicijativa Evropskog vijeća 1998. („Kardifski proces”).

Vijeće Evropske unije (u tekstovima često 'Vijeće' ili 'Vijeće ministara') najvažnije je tijelo Evropske unije koje donosi odluke i koje se može usporediti s nacionalnim zakonodavnim tijelima – parlamentima. Ustanovljeno je 1952. godine i sastoji se od 27 ministara država članica (jedan po državi članici). Članovi su Vijeća resorni ministri država članica, koji se sastaju ovisno o temi o kojoj se raspravlja na Vijeću: vanjski poslovi,

³⁸⁷[Pirages D. (2011): “Demographic Change and Ecological Security”, Wilson center, Washington, str.]

³⁸⁸[Pravna osnova: Član 11., te članovi od 191. do 193. Ugovora o funkcioniranju Evropske unije (UFEU).]

Vidjeti više: [http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/hr/FTU_5.4.1.pdf , pregledano: 24.02.2017.]

³⁸⁹[http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/hr/FTU_5.4.1.pdf , pregledano: 24.02.2017.]

poljoprivreda, industrija i slično. Tako primjerice, kada Vijeće raspravlja o pitanjima politike zaštite okoliša tada u raspravi sudjeluje 27 ministara država članica nadležnih za problematiku zaštite okoliša.³⁹⁰

Proteklih je godina pri integraciji politike zaštite okoliša postignut znatan napredak u području energetske politike što se odražava u paralelnom razvoju klimatskog i energetskeg paketa EU-a ili Planu za prijelaz na konkurentnu privredu s niskim emisijama ugljika do 2050. godine u sklopu kojeg se proučavaju isplativi načini na koje se evropska privreda može učiniti klimatski prihvatljivom.

2.1 Programi djelovanja za okoliš

Komisija od 1973. godine objavljuje višegodišnje programe djelovanja za okoliš u kojima određuje buduće zakonodavne prijedloge i ciljeve politike EU-a u području zaštite okoliša nakon čega se konkretne mjere usvajaju zasebno. Vijeće i Parlament usvojili su 2013. godine, Sedmi program djelovanja za okoliš za razdoblje do 2020. pod nazivom „Živjeti dobro unutar granica našeg planeta”. U tom je programu, temeljeći se na nizu nedavnih strateških inicijativa (Plan za učinkovito korištenje resursima, Strategija za biološku raznolikost za 2020. i Plan za prijelaz na konkurentno privreda s niskim emisijama ugljika do 2050.) određeno devet prioriteta ciljeva među kojima su: zaštita prirode, jača ekološka otpornost, održivi razvoj s niskim razinama ugljika i učinkovitijim korištenjem resursa te borba protiv zdravstvenih rizika povezanih s okolišem. U programu se također naglašava potreba za boljom provedbom prava EU-a u području okoliša, najnovijim znanstvenim dostignućima, ulaganjima i uključivanjem ekoloških pitanja u druge politike.³⁹¹

2.2 Horizontalne strategije

EU je 2001. predstavio svoju strategiju za održivi razvoj, čime je dodavanjem dimenzije okoliša nadopunio raniju Lisabonsku strategiju za promicanje rasta i otvaranja radnih mjesta. Revidiranom strategijom EU-a za održivi razvoj, koja je obnovljena 2006. godine kako bi objedinila unutarnju i međunarodnu dimenziju održivog razvoja, teži se stalnom unapređenju kvalitete života poticanjem prosperiteta, zaštite okoliša i socijalne kohezije. EU se 2011. godine obavezala da će do 2020. godine zaustaviti gubitak biološke raznolikosti i usluga ekosistema (strategija EU-a o biološkoj raznolikosti³⁹²).

2.3 Procjena utjecaja na okoliš i sudjelovanje javnosti

EU ima ključnu ulogu u međunarodnim pregovorima o okolišu i potpisnik je brojnih globalnih, regionalnih ili podregionalnih sporazuma o okolišu koji pokrivaju niz pitanja kao što su zaštita prirode i biološka raznolikost, klimatske promjene te prekogranična onečišćenja zraka ili vode. EU je sudjelovala u odluci o razvijanju globalnih ciljeva održivog razvoja za sve zemlje koji su definirani na konferenciji Rio+20 o održivom razvoju održanoj 2012.

³⁹⁰[http://www.bef-de.org/fileadmin/files/Publications/Environment_politics_society/eu_policy_handbook_env_hr.pdf, pregledano: 23.02.2017. str.8]

³⁹¹[http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/hr/FTU_5.4.1.pdf, pregledano: 24.02.2017.]]

³⁹²[<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52011DC0244>, pregledano: 27.02.2017.]]

godine. Takođe, EU održava sporazume o partnerstvu i strategije saradnje s brojnim zemljama i regijama, na primjer u sklopu Evropske susjedske politike (istočne i mediteranske zemlje), kao način rješavanja problema koji se pojavljuju na njezinim vanjskim granicama.

Kad se odlučuje o politici okoliša, članak 174 (1) Ugovora iz Maastrichta poziva na uvažavanje sljedećih odrednica: – očuvanje, zaštita i poboljšavanje kakvoće okoliša, – zaštita ljudskog zdravlja, – razborito i racionalno korištenje prirodnih resursa, – promicanje primjene mjera zaštite na međunarodnoj razini, u svrhu rješavanja regionalnih ili globalnih problema okoliša.³⁹³

2.4 Međunarodna saradnja u području okoliša

Projekti (privatni ili javni) koji bi mogli znatno utjecati na okoliš, npr. izgradnja autoputa ili zračne luke, podliježu procjeni utjecaja na okoliš (Direktiva o procjeni učinaka određenih javnih i privatnih projekata na okoliš). Jednako tako, cijeli niz javnih planova i programa (npr. povezanih s upotrebom zemljišta, prometom, energijom, otpadom ili poljoprivredom) podliježu sličnom postupku pod nazivom strateška procjena okoliša utjecaja na okoliš (Direktiva o procjeni učinaka određenih planova i programa na okoliš). Ta je praksa započela već s Aarhuškom konvencijom, multilateralnim sporazumom o zaštiti okoliša pod pokroviteljstvom UNECE-a (Privredna komisija Ujedinjenih nacija za Evropu) koji je stupio na snagu 2001.g. i čije su ugovorne stranke EU i sve njegove države članice.

3. Primjena, provedba i nadzor

Pravo EU-a u području okoliša razvija se od 70-ih godina dvadesetog stoljeća. Danas je na snazi nekoliko stotina direktiva, uredbi i odluka iz tog područja. Evropski parlament i Vijeće usvojili su 2001. godine (neobvezujuće) minimalne standarde za inspekcije u području zaštite okoliša. Kako bi se poboljšala provedba prava EU-a u području zaštite okoliša, države članice moraju osigurati postojanje učinkovitih, proporcionalnih i odvraćajućih kaznenopravnih sankcija za najteže prekršaje u području okoliša. U te prekršaje spadaju npr.: nezakonite emisije ili ispuštanje tvari u zrak, vodu ili tlo, nezakonita trgovina divljim biljnim i životinjskim vrstama, nezakonita trgovina tvarima koje oštećuju ozonski omotač, nezakonit prijevoz ili odlaganje otpada. Mreža Evropske unije za provedbu i izvršavanje prava u području okoliša (IMPEL) međunarodna je mreža tijela koja se bave pitanjima okoliša i dolaze iz država članica EU-a, država pristupnica i kandidatkinja te Norveške, a osnovana je kako bi se potaknulo izvršavanje zakonodavstva na način da se osigura platforma za kreatora politika, inspektore u području okoliša i službenike tijela za izvršavanje zakonodavstva na kojoj će oni moći razmjenjivati ideje i najbolje prakse. Evropska agencija za okoliš (EEA) sa sjedištem u Kopenhagenu osnovana je 1990.g. s ciljem pružanja podrške za razvoj, provedbu i evaluaciju politike zaštite okoliša te informiranja opće javnosti o tom pitanju. Zadatak te agencije EU-a (koja je otvorena i za države koje nisu članice EU-a) pružanje je pouzdanih i nezavisnih podataka o stanju i budućnosti okoliša. Kako bi kreatorima politika pomogao u donošenju informiranih odluka i razvijanju zakonodavstva i politika u području okoliša, EU takođe vodi Evropski program za posmatranje Zemlje (Copernicus), koji se između ostalog

³⁹³[http://www.bef-de.org/fileadmin/files/Publications/Enviroment_politics_society/eu_policy_handbook_env_hr.pdf, pregledano: 23.02.2017. str.20]

bavi promjenama tla, mora, atmosfere i klime. Kada je riječ o onečišćujućim tvarima koje se ispuštaju u zrak, vodu i tlo, kao i o prenošenju otpada i onečišćujućih tvari u otpadnim vodama izvan mjesta nastanka, Evropski registar ispuštanja i prijenosa onečišćujućih tvari (E-PRTR) sadrži ključne podatke o okolišu iz više od 30.000 industrijskih postrojenja u EU-u, Islandu, Lihtenštajnu, Norveškoj, Srbiji i Švicarskoj. Registar je javnosti besplatno dostupan na internet.

Uloga Evropskog parlamenta je važna u oblikovanju prava EU-a u području okoliša, tokom svog sedmog parlamentarnog saziva (2009 – 2014) Parlament je u postupku odlučivanja sa Vijećem usvojio, zakonodavne tekstove o emisijama iz vozila i industrijskim emisijama, elektroničkom otpadu, plastičnim vrećicama, nezakonitom prijevozu otpada i uništavanju starih brodova. U svojoj rezoluciji iz 2013.godine, pod naslovom „Veća korist mjera EU-a za zaštitu okoliša: jačanje povjerenja uz pomoć više znanja i veće spremnosti reagiranja“ kritizirao je nedovoljan stupanj provedbe prava u području okoliša u državama članicama. U svom stajalištu o aktuelnom programu djelovanja za okoliš (koji traje do 2020.godine) Parlament je naglasio potrebu za strožom provedbom prava EU-a u području okoliša.

Evropski okolišni pravni okvir podrazumijeva tri ključne razine kompetencije: evropska razina, nacionalna razina i regionalna/lokalna razina. Svaka od navedene tri razine važna je u uspješnoj provedbi evropske okolišne politike.³⁹⁴

4. Karakteristike okolišne sigurnosti

Određene promjene u fizičkom, hemijskom ili biološkom stanju okoliša određuju kvalitet ekosistema i dobrobit čovjeka. Okoliš je specifičan prostor u kojem se odražavaju posljedice svih ljudskih aktivnosti. Sigurnost okoliša, a samim time i sigurnost ljudi, može biti ugrožena prirodnim i ljudskim djelovanjem (npr. pojava klizišta, šumski požari, minirane površine, itd.). Fizički utjecaji okoliša mogu izazvati više vrsta smetnji po ljudsko zdravlje u vidu raznih bolesti te postoji niz indikacija o mogućim utjecajima okoliša na zdravlje ljudi.

Ekološki pristup sigurnosti je usidren u široj koncepciji prijetnji ljudskog blagostanja. Ekološke sigurnosti prevazilaze priprema za odbijanje vojnih napada od državnih neprijatelja, s ciljem osiguranje sigurnosti od drugih vrsta ekoloških i ekonomskih izazova. Ove prijetnje mogu uključivati napade od strane drugih vrsta (u rasponu od skakavaca do mikroorganizama), odmazde od prirode (uključujući i poplave, suše i gladi), i ekonomske propuste u vezi sa lošim upravljanjem ekosistema.³⁹⁵

Ekološka sigurnost može se posmatrati kroz dvije kategorije pristupa:

- ❖ Naučni pristup koji je prisutan prvenstveno u prirodnim naukama, nastao izvan politike – nudi listu ekoloških problema koji već postoje i dovode u pitanje budućnost trenutne civilizacije
- ❖ Politički pristup koji je produkt rada državnih i međudržavnih agencija i mehanizama – sastoji se u donošenju odluka i javnih politika koje tretiraju ekološke probleme.

³⁹⁴[http://www.bef-de.org/fileadmin/files/Publications/Environment_politics_society/eu_policy_handbook_env_hr.pdf, pregledano: 23.02.2017. str.61]

³⁹⁵[Pirages D. (2011): “Demographic Change and Ecological Security”, Wilson center, Washington, str.10]

Okolišna sigurnost je relativna javna sigurnost, predstavlja opasnost za okoliš, izazvanu prirodnim ili ljudskim procesima zbog neznanja, nesreće, lošeg upravljanja ili dizajna i potiču unutar ili preko državnih granica. Sigurnost okoliša je još uvijek u većini zemalja drugorazredni sigurnosni problem koji dolazi iz tradicionalnih sigurnosnih prijetnji (hladni rat, oružana djelovanja, terorizam). Zanimljiva je i definicija po kojoj je okolišna sigurnost stanje dinamike ljudskog okruženja koje uključuje obnovu okoliša oštećenog vojnim akcijama, ublažavanje nestašice resursa, degradaciju životne sredine i bioloških prijetnji koje bi mogle dovesti do socijalnih nereda i sukoba.

Promjene na globalnom i regionalnom nivou, dovele su do promjena u odrednicama prema nacionalnoj sigurnosti. Ipak nove paradigme u izučavanju sigurnosti razvijene uz vojno i političko područje uključuju socijalne i privredne karakteristike. Po tim novim izučavanjima mogu se odrediti tri dimenzije ekološke sigurnosti:

1. prijetnje koje iz eko okruženja predstavljaju rizik za čovjeka, društvo, države i međunarodni poredak,
2. prirodni resursi kao mogući uzrok sukoba,
3. nekontrolisano ugrožavanje okoliša.

Ekološka sigurnost postavlja širi skup zabrinutosti koji još nije adekvatno adresiran na političkim raspravama. S obzirom na tradicionalno prihvaćenu svrhu politike nacionalne sigurnosti, zaštite države i sprječavanje velikih razmjera preranog gubitka ljudskih života i potencijala, ovaj pristup predlaže potragu izvan prekograničnih vojnih upada prilikom procjene budućih prijetnji.³⁹⁶

Okolišna sigurnost je termin koji se koristi od strane naučnika i praktičara koji postuliraju veze između stanja životne sredine i sigurnosnih interesa. Pojmovi ekološke sigurnosti uglavnom spadaju u tri seta potraživanja: (1) država i nedržavni akteri trebaju spriječiti degradaciju životne sredine iz istog razloga iz kojeg se bore protiv organiziranog nasilja; obje vrste prijetnji mogu naškoditi ljudskim, materijalnim i prirodnim resursima; (2) lokalne i regionalne ekološke degradacije i/ili nestašice resursa (pogoršavaju rast populacije, nejednaku distribuciju bogatstva i globalne promjene okoliša) su važan faktor u sub-nacionalnoj političkoj nestabilnosti i nasilnim sukobima; (3) vojne i sigurnosne institucije (uključujući obavještajne agencije) mogu i trebaju igrati veću ulogu u zaštiti životne sredine. Angažovanje vojnih resursa u zaštiti okoliša i saniranju posljedica nakon ekoloških incidenata može biti masovniji i češće. Na primjer, korištenje prikupljenih obavještajnih podataka i analiza istih, promoviranje transfera tehnologije i dijaloga kroz vojne kontakt programe, upotreba vojne inženjerije za pomoć u rješavanju konkretnih problema zaštite životne sredine, itd. Sa druge strane vojna obuka, testiranje raznih vojnih sredstava i oružja, te ratne borbene aktivnosti mogu biti jako štetne za okoliš.

Okolišna sigurnost seodnosi na niz problema koje se mogu podijeliti u tri kategorije:

- I. Zabrinutost zbog negativnih uticaja ljudskih aktivnosti na okoliš - ovdje je naglasak na sigurnost okoliša kao dobrog samog po sebi, za dobrobit budućih generacija, kao dobar kontekst za ljudski život.
- II. Zabrinutost zbog direktnih i indirektnih efekata raznih oblika promjene okoliša (posebno nestašica i degradacija) koje mogu biti prirodne ili ljudski generisani na

³⁹⁶[Pirages D. (2011): "Demographic Change and Ecological Security", Wilson center, Washington, str.37]

nacionalnom i regionalnom nivou sigurnosti. Ovdje je fokus na ekološkim promjenama okidanja, intenziviranja ili stvaranja oblika sukoba i nestabilnosti relevantnih za konvencionalna sigurnosna razmišljanja. Istraživanja pokazuju da međudržavni rat ima manje šanse od difuznog građanskog nasilja ili lokalnih sukoba i nereda.

- III. Zabrinutost zbog nesigurnosti pojedinaca i grupa (iz manjih sredina) iskustvo zbog promjene okoline kao što su nestašica vode, zagađenje zraka, globalno zagrijavanje, itd. Ovdje je fokus na materijalnom blagostanju pojedinaca i ne postoji pretpostavka da je ovo tradicionalno sigurnosno pitanje ili da će tradicionalna sigurnost imovine biti od koristi.

Kombinirajući ove zabrinutosti, možemo zaključiti da je stanje sigurnosti životne sredine unekom društvenom sistemu u interakciji sa ekološki održivim sistemima. Svaki pojedinac treba da ima fer i razuman pristup naspram ekološkim dobrima, a treba i da postoje mehanizmi za rješavanje krize okoliša, ekoloških incidenata i sukoba.

4.1 Nasilni ekstremizam i okolišna sigurnost

Neki autori su pisali i o povezanosti ekologije sa nasilnim ekstremizmom, pa je tako ugradnjom ekološkog okvira u transakcijske teorije olakšano razmatranje uticaja koji sistemski procesi imaju na individualnu psihološku osnovu, izvan toga da postoji direktni dvosmjerni uticaj.

Takođe, prepoznat je bioekološki model i odnosi se na važnost razumijevanja odnosa između nekih aspekata pojedinca i aspekata konteksta koji utječe na ishod interesa. Što govori da ljudi ipak nisu pasivni primaoci u njihovom kontekstu, ali da ishodi zavise od iskustvenih procesa. Takve su karakteristike potražnje (oni koji djeluju kao neposredni poticaj na druge, kao što su pol ili etnička pripadnost), karakteristike resursa (mentalni i emocionalne resursi, kao što su dosadašnja iskustva i vještine) i karakteristike sila (razlike temperamenta, motivacije i upornosti). Kroz radove različitih autora potvrđeno je da nivo ekološkog utjecaja može da podstiče nasilno ponašanje (npr. nasilje zajednice u ekosistemu može doprinijeti zlostavljanju kod kuće u mikrosistemu).

Za efikasan pristup u pružanju podrške u obrazovanju, profesionalne usluge kao što su klinička psihologija, obrazovna psihologija, socijalne usluge i podrška praktičarima, treba uključivanje mladih koji bi trebalo da rade zajedno kako bi podržali različite ekosisteme. Pristup koji se fokusira na prevenciju nasilnog ekstremizma kroz ekološki okvir nudi smjernice za smanjenje rizika i promociju otpornosti u ekosistemima oko mladih ljudi i njihovih transakcija u tom okviru, te je korisniji način nego fokusiranje na pojedinačne osobine. Taj model je koristan pristup istraživanju faktora rizika, jer naglašava složenu interakciju između faktora unutar i preko sistema koji utiču na misli, osjećaje i ponašanja i interakciju koja je sastavni element procesa radikalizacije.

5. Bosanskohercegovačko iskustvo

U Bosni i Hercegovini, na žalost postoji fragmentirani niz okolinskih institucija koje se nalaze na četiri upravna nivoa: državnom, entitetskom, kantonalnom i općinskom.

5.1 Institucionalne nadležnosti

Institucije u oblasti zaštite okoliša imaju određene odgovornosti na državnom, odnosno entitetskom nivou, što je vidljivo u tabeli broj 1.

Institucija/sektor/odjel	Odgovornosti
Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH (Sektor za prirodne resurse, energetiku i zaštitu okoline/životne sredine)	Definiranje politika, osnovnih principa, koordinacija djelatnosti i usklađivanje planova entitetskih tijela, vlasti i institucija na međunarodnom planu u područjima poljoprivrede, energetike, zaštite okoliša, razvoja i korištenja prirodnih resursa i turizma.
Agencija za statistiku BiH (Federalni zavod za statistiku i Republički zavod za statistiku RS)	Razvoj statističkog istraživanja, održavanje statističkog IT sistema, razmjena informacija s drugim zemljama i međunarodnim organizacijama u vezi s bilateralnim sporazumima i drugim međunarodnim dogovorima.
Agencija za sigurnost hrane BiH	Pružanje naučnih savjeta, te naučna i tehnička podrška zakonodavstvu i politici BiH u području sigurnosti hrane i hrane za životinje, prikupljanje i analiza podataka, kontakt tačka za aktivnosti u komisiji Codex Alimentarius, i sistemima za brzo uzbunjivanje za hranu i hranu za životinje (RASFF, INFOSAN), traženje, poređenje, analiza i sumiranje naučnih i tehničkih podataka u područjima sigurnosti hrane.
Međuentitetski odbor za okoliš	Koordinacija i harmonizacija Zakona o okolišu i politika odnosa između dva entiteta, promocija ratifikacije međunarodnih konvencija, provođenje projekata EU.

Tabela 1. Odgovornosti institucija u oblasti zaštite okoliša na državnom nivou

Ministarstvu vanjske trgovine i ekonomskih odnosa Bosne i Hercegovine (MVTEO BiH) su dodijeljene određene nadležnosti nad zaštitom okoliša na osnovu Zakona o ministarstvima i drugim tijelima uprave Bosne i Hercegovine kao što je navedeno u članu 9: „Ministarstvo je nadležno i za obavljanje poslova i zadataka iz nadležnosti BiH koji se odnose na definiranje politike, osnovnih principa, koordiniranje djelatnosti i usklađivanje planova entitetskih tijela vlasti i institucija na međunarodnom planu u područjima poljoprivrede, energetike, zaštita okoliša, razvoja i korištenja prirodnih resursa“.³⁹⁷

Međuentitetsko tijelo za okoliš/životnu sredinu je osnovano 2006. godine i bavi se svim pitanjima zaštite okoliša koja zahtijevaju usklađen pristup oba entiteta, te je nadležan za usklađivanje zakona o okolišu, propisa, standarda i akcionih planova, međunarodnih sporazuma o pitanjima okoliša kao i za njihovu implementaciju; učestvuje u međunarodnim procesima i sarađuje s međunarodnim organizacijama; prati okoliš, informacione sisteme,

³⁹⁷[„Službeni glasnik BiH“ br. 5/03]

razmjenu informacija kao i prekogranična i međuentitetska pitanja okoliša. Ovaj Odbor se sastoji od osam članova od kojih četiri imenuje Vlada RS, a četiri Vlada FBiH, koji se sastaju najmanje šest puta godišnje.

5.2 Zakonska regulativa

Na nivou BiH postoje ustavne odredbe koje definiraju pitanja okoliša, npr. član IVa), a u FBiH, RS i BD ova oblast se ustavno uređuje na sljedeći način:

Prema Ustavu FBiH, glava III, član 2. alineja c), politika zaštite čovjekove okoline je u zajedničkoj nadležnosti FBiH i kantona. U Ustavu FBiH ne postoji eksplicitna odredba koja definira nadležnost za održivi razvoj, već se kao relevantno u glavi III, član 1. alineje d) i i), kao isključiva nadležnost FBiH navodi utvrđivanje ekonomske i energetske politike.³⁹⁸

Ustav RS definira, da RS uređuje i obezbjeđuje zaštitu životne sredine (Amandman XXXII, tačka 13), odnosno sistem zaštite i unapređivanja životne sredine (Amandman 32 stav 1. tačka 13. na član 68), štiti i podstiče racionalno korištenje prirodnih bogatstava s ciljem da se zaštiti i poboljša kvalitet života, kao i zaštiti i obnovi sredini (član 64), a čovjek ima pravo na zdravu životnu sredinu i svako je, u skladu sa zakonom, dužan da u okviru svojih mogućnosti štiti i unapređuje životnu sredinu (član 35). Ustavom je definirano da se zakonom uređuju zaštita, korištenje i upravljanje dobrima od općeg interesa, kao i plaćanje naknade za korištenje dobara od općeg interesa i gradskog građevinskog zemljišta.³⁹⁹

Statut BD BiH članom 8, definirana je nadležnost BD za oblast zaštite životne sredine.⁴⁰⁰ Zakon o zaštiti okoliša na državnom nivou nije finaliziran i usvojen. Taj proces, koji utječe na finansijsku podršku stranih organizacija za zaštitu okoliša, traje još od 2006. godine. Na nivou FBiH i RS doneseni su zakoni koji se odnose na okoliš (u RS usvojeni 2002., a u FBiH 2003.godine) - Zakon o zaštiti okoliša, Zakon o zaštiti zraka, Zakon o upravljanju otpadom, Zakon o zaštiti prirode i Zakon o fondu za zaštitu okoliša. Pored toga, u BD (2004) su usvojeni slični zakoni s izuzetkom Zakona o fondu za zaštitu okoliša. Pitanje upravljanja i zaštite voda je obuhvaćeno Zakonom o vodama⁴⁰¹, te Zakonom o zaštiti voda u BD.⁴⁰²

5.3 Ratne posljedice

Bosna i Hercegovina je primjer države izašle iz ratnog konflikta koji je uključivao upotrebu raznih vojnih oružja i ratnih sistema, što je osim užasnih posljedica po ljude ostavilo traga i na okoliš. Tokom ratnih djelovanja u BiH u direktnim akcijama je uništeno oko 6.000 ha zemljišta. U BiH, je osiromašeni uran korišten u čahurama na oko 11 lokacija 1994. i 1995. godine. Kontaminacija uranom je posebno izražena na tri lokacije: postrojenje za popravak tenkova u Hadžićima, skladište za municiju u Hadžićima i barake u Han Pijesku.

³⁹⁸[„Službene novine FBiH”, br.13/97]

³⁹⁹[„Službeni glasnik RS” br. 98/2006]

⁴⁰⁰[Prečišćeni tekst Statuta Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, dostupno na: <http://skupstinabd.ba/images/dokumenti/ba/statut-brcko-distrikta.pdf>, pregledano: 15.03.2017.]

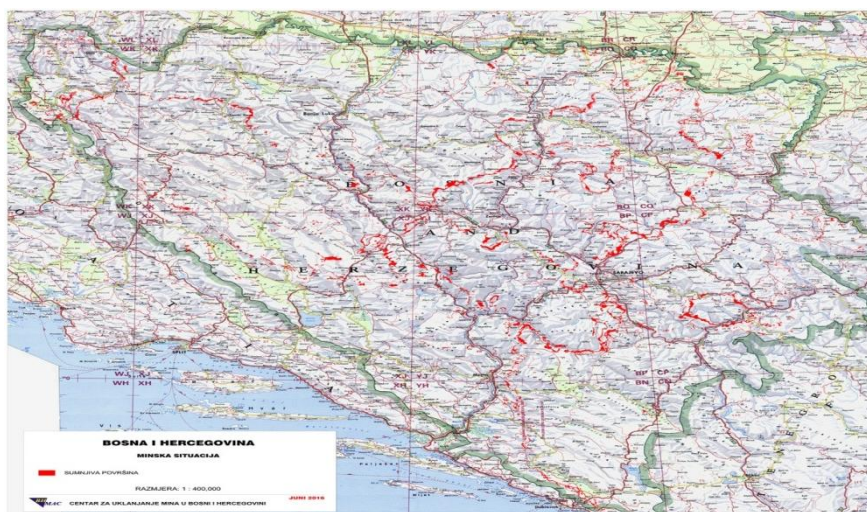
⁴⁰¹[Službene novine FBiH, broj 70/06 i Službeni glasnik RS, br. 50/06, 92/09]

⁴⁰²[Službeni glasnik BD, br. 25/04, 1/05, 19/07]

U obimnom istraživanju UNEP-a otkriveno je da su podzemne vode kontaminirane osiromašenim uranom, što je prvi takav slučaj ikad zabilježen. Iako nalazi radne grupe UNEP-a ukazuju na minimalnu kontaminaciju, strogo se preporučuje da se preduzmu mjere opreza i da se radi na podizanju javne svijesti (Program UN za zaštitu okoliša, 2003).⁴⁰³

Poseban problem je kontaminiranost tla minama, minsko eksplozivnim sredstvima, te posljedicama od bombardovanja i korištenja raznih vojnih oružja i oruđa tokom ratnih djelovanja. Tako na teritoriji BiH ima između 15.000 i 20.000 mina, te preko 1 milion ostalih eksplozivnih naprava, koje pokrivaju površinu od 420.000 ha ili 8% ukupne teritorije BiH. Procjenjuje se da je trenutno 1.443 km² pokriveno minama, što je 2,8% ukupne površine BiH (Slika broj 1.)

Slika broj 1. Minska situacija u BiH 2015. godine, podaci BH MAC

6. Zaključak i preporuke

Podaci iz ovog istraživanja su prije svega pregled politika i aktivnosti EU u oblasti okolišne sigurnosti, odnosno vidljivo je koliko ustvari EU posvećuje pažnje ovom pitanju. Kroz rad su pomenutineki osnovni problemi okoliša, a cilj je da potpomognu buduće aktivnosti koje su planirane da se provode u sklopu reforme i prihvatanja novih zakonskih i podzakonskih regulativa na nivou BiH vezano za okolišnu sigurnost. Ovi pokazatelji su važniza okolišnu sigurnost u BiH zbog toga, jer se nalaze na spisku osnovnih pokazatelja Evropske agencije za okoliš (EEA), odnosno tzv. CSI listi. Aktuelni proces pridruživanja BiH Evropskoj uniji je jedan od osnovnih pokretača reformi u oblasti zaštite okoliša, te je važno da se taj proces nastavi i ubrza.

Neke od preporuka za unaprijeđenje stanja okolišne sigurnosti u BiH su: Potreba usvajanja jedinstvene politike i zakona o okolišu na nivou BiH, jačanje postojećih pravnih i institucionalnih okvira, unaprijeđenje praćenja stanja okoliša, unaprijeđenje sistema upravljanja i razmjene informacijama o okolišu, uvođenje predmeta vezano za zaštitu okoliša

⁴⁰³[Izvjestaj o stanju okoliša u BiH (2002), str. 191, Više na:
<http://www.fmoit.gov.ba/userfiles/Izvj%C5%A1%C4%87e%20o%20stanju%20okoli%C5%A1a%20u%20BiH.pdf>]

ili okolišnu sigurnost već u nastavnim programima osnovnog ili srednjeg obrazovanja. Takođe preporuke treba da obuhvataju i monitoring higijensko-epidemiološkog aspekta u životnoj i radnoj okolini, analiza i procjena uticaja okoliša na zdravlje ljudi, smanjenje faktora rizika za nastanak bolesti i povreda, te faktora rizika iz okoliša, ali i implementacija specifičnih aktivnosti s ciljem zaštite i očuvanja okoliša.

LITERATURA:

- [1] Pirages D. (2011): "Demographic Change and Ecological Security", Wilson center, Washington
- [2] Izvještaj o stanju okoliša u BiH (2002)
- [3] Prečišćeni tekst Statuta Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, dostupno na: <http://skupstinabd.ba/images/dokumenti/ba/statut-brcko-distrikta.pdf>, pregledano: 15.03.2017.
- [4] Ustav FBiH („Službene novine FBiH”, br.13/97)
- [5] Ustav RS (Službeni glasnik RS" br. 98/2006)
- [6] Zakon o ministarstvima i drugim tijelima uprave Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik BiH“ br. 5/03)
- [7] Zakonom o vodama (Službene novine FBiH, br. 70/06)
- [8] Zakonom o vodama (Službeni glasnik RS, br. 50/06, 92/09)
- [9] Zakon o zaštiti voda u BD (Službeni glasnik BD, br. 25/04, 1/05, 19/07)

Internet izvori:

- [1] http://www.bef-de.org/fileadmin/files/Publications/Environment_politics_society/eu_policy_handbook_env_hr.pdf, pregledano: 23.02.2017
- [2] http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/hr/FTU_5.4.1.pdf , pregledano: 24.02.2017
- [3] <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52011DC0244>, pregledano: 27.02.2017.